

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ КАТЕГОРІЇ «ДОБРОЧЕСНІСТЬ СУДДІ» У НАЦІОНАЛЬНІЙ ТА МІЖНАРОДНІЙ ПРАКТИЦІ

COMPARATIVE LEGAL ANALYSIS OF THE CATEGORY «INTEGRITY OF THE JUDGE» IN NATIONAL AND INTERNATIONAL PRACTICE

Морозов Я.І., студент I курсу магістратури

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена порівняльно-правовому аналізу категорії «добросовісність судді» у національній і міжнародній практиці. Зокрема, піднімається питання про відсутність на законодавчому рівні чіткого визначення добросовісності як критерію для обіймання посади судді, що нерідко викликає неоднозначність при правозастосуванні.

У першій частині статті для з'ясування сутності категорії «добросовісність» на прикладі іноземного досвіду автор звертається до аналізу міжнародних актів у сфері протидії корупції, а також до кодексів суддівської етики іноземних держав і міжнародних судових установ. У ході дослідження автор приходиться до висновку, що українські слова «чесність» і «добросовісність» походять у перекладі з англійської мови від слова «integrity». Надалі здійснюється огляд тлумачення даного терміну в англійській мові та його використання в етичних актах Європейського суду з прав людини, Суду справедливості Європейського Союзу, а також етичних кодексах для суддів Сполучених Штатів Америки і Канади.

У другій частині дослідження акцентується увага на особливостях офіційного перекладу на українську мову терміну «integrity» у текстах міжнародних актів і стандартів щодо суддівської етики. Із проведеного аналізу випливає, що для перекладу англійського «integrity» найчастіше використовуються українські слова чесність і невідкупність, а рідше – неупередженість і добросовісність.

Значна увага у статті приділяється тлумаченню поняття «добросовісність» у світлі положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів», який визначає основні вимоги для кандидатів на посаду судді та особливості проходження кваліфікаційного оцінювання. У ході дослідження розглядаються зміни до даного нормативно-правового акту, які стосуються деталізації визначення добросовісності, а також судова практика Верховного Суду щодо правозастосовних спорів, які виникають при оцінюванні кандидатів на посаду судді. Окремо автор також звертається до робіт вітчизняних і зарубіжних науковців, вивчаючи їхні підходи до тлумачення поняття добросовісності суддів і напрямків для його вдосконалення.

У висновках зазначається про релевантність українського терміну «добросовісність» як українського відповідника англійському «integrity» та про необхідність закріплення на законодавчому рівні чіткого визначення даного критерію.

Ключові слова: порівняльний аналіз, добросовісність, невідкупність, чесність, суддівська етика, судова реформа, кваліфікаційні вимоги.

The article is devoted to a comparative legal analysis of the category «integrity of the judge» in national and international practice. In particular, the question is raised about the lack of a clear definition of integrity as a criterion for holding the position of a judge at the legislative level, which often causes ambiguity during the law enforcement process.

In the first part of the article, to clarify the essence of the category «integrity» based on the example of foreign experience, the author turns to the analysis of international acts in the field of combating corruption, as well as to the codes of judicial ethics of foreign countries and international judicial institutions. In the course of the research, the author comes to the conclusion that the Ukrainian words «chesnist» and «dobrochesnist» come from the English word «integrity». Further, the interpretation of this term in the English language and its use in the ethical acts of the European Court of Human Rights, the Court of Justice of the European Union, as well as the ethical codes for judges of the United States of America and Canada are reviewed.

In the second part of the study, attention is focused on the peculiarities of the official translation into Ukrainian of the term «integrity» in the texts of international acts and standards regarding judicial ethics. The analysis shows that the Ukrainian words honesty and incorruptibility are most often used to translate the English word «integrity», while impartiality and good faith are used less often.

Considerable attention is paid in the article to the interpretation of the concept of «integrity» in the light of the provisions of the Law of Ukraine «On the Judiciary and the Status of Judges», which defines the basic requirements for candidates for the position of judge and the specifics of passing the qualification assessment. In the course of the study, changes to this normative legal act are considered, which relate to the detailing of the definition of integrity, as well as the judicial practice of the Supreme Court regarding law enforcement disputes that arise during the evaluation of candidates for the position of judge. Separately, the author also refers to the works of domestic and foreign scientists, studying their approaches to the interpretation of the concept of integrity of judges and directions for its improvement.

The conclusions note the relevance of the Ukrainian term «dobrochesnist» as the Ukrainian equivalent of the English «integrity» and the need to establish a clear definition of this criterion at the legislative level.

Key words: comparative analysis, integrity, incorruptibility, honesty, judicial ethics, judicial reform, qualification requirements.

Постановка проблеми. Одним із ключових завдань реформування системи правосуддя в Україні у 2016 році було забезпечення незалежності судової гілки влади та збільшення довіри до правосуддя з боку громадянства [1]. Такі деструктивні чинники, як корумпованість представників судової системи, відсутність прозорого та неупередженого відбору суддів зумовили, серед іншого, оновлення переліку кваліфікаційних вимог для кандидатів на посаду судді. Відтак, новий на той момент Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р. окреслив нові вимоги для суддів, які можна згрупувати наступним чином: 1) наявність громадянства України; 2) вікові вимоги (від тридцяти до шестдесяти п'яти років); 3) наявність вищої юридичної освіти; 4) професійний стаж у сфері права (не менше п'яти років); 5) компетентність; 6) добросовісність; 7) володіння державною мовою.

У межах аналізу цих кваліфікаційних вимог постає науково-практичний інтерес до критерію «добросовісність», зокрема щодо його змістовного наповнення. Останнім часом використання даного терміну набуло широкого поширення у юридичних колах, наприклад, у світлі таких категорій, як «перевірка на добросовісність», «декларація добросовісності», «недобросовісний» тощо. Проте, з огляду на оціночний характер даного критерію та відсутність чіткого визначення на рівні законодавства у сфері судоустрою не до кінця зрозумілим залишається його сутність і практичне застосування при оцінюванні суддів і кандидатів на посаду судді.

Відповідно, метою даного дослідження є аналіз категорії «добросовісність» у кодексах суддівської етики іноземних держав і міжнародних стандартах ітаподальше співставлення проаналізованих міжнародних підходів

із українським законодавством і вітчизняною судовою практикою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження змісту категорії «добросесність» ставало предметом наукових праць як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Так, у своїй праці Н.В. Сметаніна та Л.С. Петрівна зазначали про наявність станом на 2018 рік законодавчої невизначеності щодо змісту критерію «добросесність» і методології його оцінювання [2, с. 185]. До схожих висновків про законодавче невизначення даного критерію також приходив у своєму дослідженні А. Кулібаба [3, с. 216]. Добросесність як моральну цілісність судді аналізував науковець М. Савчин, який дійшов висновку, що добросесність виражається «у здатності ухвалювати справедливі, правильні рішення навіть незважаючи на будь-який зовнішній тиск» [4, с. 19]. Вчений С.В. Жуков у своїй роботі дослідив походження терміну «добросесність» від античних часів до сьогодення і підсумував, що добросесність як «суб'єктивна оцінна категорія» може бути оцінена лише завдяки зовнішнім критеріям, розробка яких є завданням законодавця [5, с. 26]. Водночас, на думку іноземного дослідника Дж. Сохарно добросесність (англ. – integrity) – це термін, що позначає саму добросесність і обов'язок зберігати зовнішню підзвітність [6, с. 49]. Канадський вчений Л. Соссін обстоював позицію, що термін «integrity» у контексті судової влади повинен включати в себе такі складові, як чесність і довіра [7, с. 78].

Виклад основного матеріалу. Великий тлумачний словник сучасної української мови визначає добросесність як високу моральну чесноту, чесність [8, с. 308]. І хоча вимога до суддів володіти високими моральними якостями та бути чесними і неупередженими при здійсненні правосуддя не викликає жодних сумнівів щодо її розуміння, у свою чергу сутність критерію «добросесність» судді (кандидата на посаду судді) на законодавчому рівні детально не регулюється.

Проте, не можна не віддати належне українському законодавцю, оскільки закріплення вимоги добросесності для суддів свідчить про становлення на шлях викорінювання корупційних проявів всередині судової системи та звертає увагу громадськості на контроль за поведінкою суддів і способом їхнього життя. До того ж правове регулювання щодо вимоги добросесності не стоїть на місці та поступово вдосконалюється на національному рівні, про що йтиме мова у подальшій частині дослідження.

Міжнародний контекст. Для того щоб зрозуміти переваги і недоліки правового регулювання вимоги добросесності в Україні, пропонуємо передусім розглянути міжнародно-правовий досвід із цього питання для більш комплексного розуміння. Якщо звернутись до текстів міжнародно-правових актів у сфері протидії корупції та судової етики, викладених мовою оригіналу, зокрема Конвенції ООН проти корупції [9] та Бангалорських принципів поведінки суддів [10], то побачимо, що українські слова чесність / добросесність походять у перекладі з англійської мови від слова «integrity». Оскільки цей термін здебільшого згадується в англійському варіанті правових актів іноземних держав щодо етичних вимог до суддів, основна увага акцентуватиметься на його текстовальному використанні.

За визначенням Black's Law Dictionary термін «integrity» означає стійкість моральних принципів і характеру особи, які проявляються у співпраці з іншими людьми «під час укладання та виконання контрактів», а також вірність і чесність. Синонімами до цього слова є також «probity» (чесність / негідкупність), «honesty» (чесність) та «uprightness» (відвертість) [11, с. 947].

Як вже було зазначено, термін «integrity» згадується у кодексах суддівської етики багатьох англійських держав і застосовується у роботі міжнародних судових установ. Наприклад, згідно з Резолюцією Європейського суду з прав людини щодо питань суддівської етики принцип

«integrity» стоїть на першому місці та вимагає, що поведінка суддів повинна відповідати високим моральним якостям, і що судді повинні проявляти особливу обережність у всіх контактах зі сторонами та іншими особами у незавершених справах [12]. У свою чергу Кодекс поведінки членів та колишніх членів Суду справедливості Європейського Союзу закріплює принцип «integrity» разом із принципом незалежності та гідності (ст. 3 Кодексу). У цій статті, зокрема, закріплюється обов'язок суддів утримуватись від прийняття будь-яких подарунків, які можуть поставити під сумнів їх незалежність [13].

Якщо звернутися до Кодексу поведінки суддів Сполучених Штатів Америки (Code of Conduct for United States Judges), то у Першому принципі поведінки суддів зазначається наступне: «A judge should uphold the integrity and independence of the judiciary» [14]. У перекладі це означає, що суддя повинен підтримувати чесність і незалежність судової влади. У Другому ж принципі поведінки суддів вказується, що суддя повинен уникати зловживань і проявів зловживань в усіх сферах діяльності [14]. Це положення деталізується у Кодексі обов'язком судді поважати та дотримуватися законів і завжди діяти таким чином, що його поведінка «promotes public confidence in the integrity and impartiality of the judiciary» [14] (що у перекладі означає обов'язок своєю поведінкою підтримувати впевненість суспільства у чесності та неупередженості судової влади).

Термін «integrity» також згадується в Етичних принципах для суддів (Ethical Principles for Judges), прийнятих Радою суддів Канади (Canadian Judicial Council). Так, у Третньому принципі поведінки суддів під назвою «Integrity» зазначається: «Judges should strive to conduct themselves with integrity so as to sustain and enhance public confidence in the judiciary» [15, с. 13]. У перекладі на українську це означає, що судді повинні прагнути чесної поведінки, яка б підтримувала та збільшувала впевненість суспільства у судовій владі. У цьому аспекті слід звернути увагу на науково-практичний коментар до даного положення, згідно з яким – хоча термін «integrity» можна досить просто сформулювати у його загальному значенні, проте набагато складніше (і, можливо, навіть недоречно) його деталізувати [15, с. 14]. Натомість, у коментарі зазначається, що однозначних визначень добросесності може бути декілька, оскільки вплив поведінки суддів на сприйняття з боку суспільства залежить від конкретних стандартів суспільства, які можуть варіюватися в залежності від місця та часу [15, с. 14].

З останньої тези можна зробити припущення, що дотримання суддею поведінки, яка б відповідала стандарту «integrity» оцінюється не за універсальними критеріями, а враховуючи суспільний контекст у конкретній державі в певний проміжок часу. Аналізуючи це твердження на прикладі досвіду України, можна побачити, що події Революції Гідності 2014 року сприяли закріпленню європейського вибору українців, а відтак – стали каталізатором боротьби з корупцією в системі публічного управління, яка впродовж тривалого часу викликала значну недовіру з боку населення. У результаті численних інституційних реформ у сфері боротьби з корупцією та реформи судоустрою був змінений підхід до обрання кандидатів на різні посади, у тому числі суддів, який, серед іншого, включав перевірку на добросесність і законність набутого ними майна. Відповідно, громадське невдоволення тривалими корупційними проявами та значний суспільний інтерес до цього питання зумовили необхідність у ретельній перевірці кандидатів на добросесність, тим самим підвищуючи планку стандартів добросесності у поведінці як кандидатів на посаду судді, так і чинних суддів.

Національний контекст. Будучи новелою у сфері відбору кандидатів на посаду судді з прийняттям Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у 2016 році,

термін «добросесність» не був раніше широко вживаним у національному законодавстві. Це, зокрема, простежується в офіційному перекладі чинних міжнародних договорів, розміщених на офіційному веб-сайті Верховної Ради України.

Якщо порівняти текст Конвенції ООН проти корупції мовою оригіналу та в українському перекладі (в контексті статті 11 – «Заходи стосовно судових органів й органів прокуратури»), то побачимо, що термін «integrity» перекладений як непідкупність [16]. Поміж тим, у статті 1 Конвенції («Цілі») слово «integrity» перекладено як чесність, у статті 5 («Політика й практика запобігання та протидії корупції») – як чесність і непідкупність, а у статті 12 («Приватний сектор») – як добросесність [16].

Продовжуючи порівняння оригінального тексту та українського перекладу, слід також вказати, що у Бангалорських принципах поведінки суддів Третій показник «Integrity» перекладено як чесність та непідкупність [17], тоді як в українському перекладі Пекінських тез щодо принципів незалежності суддів юридичної асоціації країн азійського та тихоокеанського регіону (LAWASIA) [18] з п'яти згадок слова «integrity» у чотирьох з них його перекладено як неупередженість і в одній – як чесність.

Провісши даний аналіз, вважаємо за доцільне перейти до дослідження більш сучасного відповідника англійського слова «integrity» – поняття «добросесність» та його регулювання на національному рівні. Як вже було зазначено раніше, вимоги для кандидатів на посаду судді регулюються профільним Законом України «Про судоустрій і статус суддів» [19] (далі – Закон). І хоча даний Закон містить чималу кількість згадок слова «добросесність», все ж прямого визначення у даному законодавчому акті не закріплено. Примітно, що дотримання суддями (кандидатами на посаду судді) критерію добросесності має важливе значення, оскільки встановлення факту недобросесної поведінки судді є істотним дисциплінарним проступком у розумінні ч. 9 ст. 109 Закону, а для кандидатів на посаду судді – є підставою для прийняття Вищою кваліфікаційною комісією суддів України рішення про непідтвердження здатності кандидата на посаду судді здійснювати правосуддя у відповідному суді (ст. 88 Закону).

Не дивлячись на відсутність прямого визначення категорії «добросесність» у Законі, тлумачення її змісту можна здійснити завдяки комплексному аналізу його положень. Так, згідно з п. 12 ч. 4 ст. 85 Закону суддівське досє, яке досліджується під час проходження кваліфікаційного оцінювання, повинне містити «інформацію щодо відповідності судді критерію добросесності, зокрема, відповідність витрат і майна судді та членів його сім'ї задекларованим доходам, у тому числі копії відповідних декларацій, поданих суддею відповідно до цього Закону та законодавства у сфері запобігання корупції».

Водночас, підхід до визначення даного поняття також можна здійснити шляхом негативного тлумачення, виходячи із положень п. 3 ч. 9 ст. 109 Закону, згідно з яким факт недобросесної поведінки судді як істотний дисциплінарний проступок включає в себе у тому числі «здійснення суддею або членами його сім'ї витрат, що перевищують доходи такого судді та доходи членів його сім'ї, законність джерел яких підтверджена; встановлення невідповідності рівня життя судді задекларованим ним та членами його сім'ї майну і доходам; використання статусу судді з метою незаконного отримання ним або третіми особами матеріальних благ або іншої вигоди».

Саме за допомогою цих положень Закону до липня 2021 року можна було проаналізувати обсяг поняття «добросесність» судді (кандидата на посаду судді). Зважаючи на них, у юридичній літературі це поняття передусім пов'язувалося із додержанням антикорупційних вимог та обмежень. Приміром, А.В. Лапкін визначав критерій добросесності як «відповідність особи антикорупційним

вимогам і обмеженням, уявленням про непідкупність, чесність, неупередженість суддів» [20, с. 95].

Проте ситуація змінилася з прийняттям Закону України від 13.07.2021 «Про внесення змін до Закону України "Про судоустрій і статус суддів" та деяких законів України щодо відновлення роботи Вищої кваліфікаційної комісії суддів України», новелою якого, серед іншого, стало включення критерію «добросесність» як однієї з вимог до кандидатів на посаду члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України [21]. Саме положення цього Закону містять, на нашу думку, найбільш деталізований на даний момент перелік критеріїв при оцінці на відповідність категорії «добросесність»: «Кандидат на посаду члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України вважається таким, що відповідає критерію добросесності, якщо він є незалежним, чесним, неупередженим, непідкупним, сумлінним, дотримується етичних норм та демонструє бездоганну поведінку у професійній діяльності та особистому житті, а також якщо немає сумнівів щодо законності джерел походження його майна, відповідності рівня життя кандидата або членів його сім'ї задекларованим доходам, відповідності способу життя кандидата його статусу». Ці положення також лягли в основу Методології оцінювання відповідності кандидата на зайняття посади члена Вищої ради правосуддя та членів Вищої ради правосуддя критерію професійної етики та добросесності [21], затвердженої Рішенням Етичної ради – новоствореним органом, метою якого є сприяння органам, що обирають (призначають) членів Вищої ради правосуддя [23].

Якщо звернутися до судової практики щодо критерію «добросесність» судді (кандидата на посаду судді), то можна побачити, що здебільшого українські суди не здійснювали пряме тлумачення даної категорії. У одній з небагатьох справ Велика Палата Верховного Суду у 2020 році погодилась з позицією скаргника, що у Законі України «Про судоустрій і статус суддів» бракувало законодавчого визначення поняття «добросесність» що використовувалося у процесі кваліфікаційного оцінювання [24]. Проте, навіть у цьому випадку Суд визначив, що це «не звільняє суб'єктів правовідносин використовувати його в процесі правозастосування» і зумовлює необхідність мотивувати відповідність чи невідповідність кандидата критерію добросесності шляхом зіставлення зовнішніх поведінкових факторів з «якостями, чеснотами чи властивостями, під якими в моральному, етичному, соціально-правовому, світоглядному та іншому сенсах розуміється (сприймається) поняття добросесність» [24].

У інших справах, зокрема де позивачі стверджували про оціночний характер критерію «добросесність» [25], суди зазвичай посилалися на виключні повноваження Вищої кваліфікаційної комісії суддів України як колегіального органу щодо прийняття остаточного рішення про підтвердження чи не підтвердження здатності кандидата здійснювати правосуддя у відповідному суді. При цьому, методологія оцінювання кандидатів на відповідність критерію добросесності та професійної етики визначається на основі розробленого Комісією Положення та з урахуванням висновків Громадської ради добросесності [26].

Висновки. Підсумовуючи все вищевикладене, слід зазначити, що запозичення міжнародного досвіду нерідко супроводжується проблемою лінгвістичного перекладу тих чи інших термінів. Як бачимо з проведеного аналізу, англійський термін «integrity» найчастіше узгоджується з його українськими відповідниками «чесність» і «непідкупність». Тим не менш, у цьому контексті відмітимо, що на заміну цим поняттям в українському законодавстві прийшло більш нове – «добросесність», яке до сьогодні набуло значного поширення в українському суспільстві. Більше того, використання даного терміну вже є відносно усталеним у юридичній сфері, зокрема в контексті антикорупційної реформи і часто асоціюється не лише із чес-

ністю представників судової влади, а й також із їх невідкупністю та відповідністю способу їх життя займаній посаді. І хоча категорія «добросесність» бракує однозначної дефініції, на нашу думку, саме «добросесність» є найбільш доречним та лаконічним українським еквівалентом англійського терміну «integrity». Відповідно, вважаємо за

доцільне закріпити на законодавчому рівні чітке визначення поняття «добросесність», щоб зафіксувати імперативність даного критерію, забезпечити дотримання принципу правової визначеності та запобігти непорозумінням при проведенні кваліфікаційного оцінювання кандидатів на посаду судді.

ЛІТЕРАТУРА

1. Судова реформа в Україні: короткий огляд. Вебсайт: *Democracy Justice Reforms*. URL: <https://cutt.ly/X1xrKnH> (дата звернення 25.11.2022).
2. Сметаніна Н. В., Петрівна Л. С. Добросесність як одна із вимог реформування судової влади. *Право і суспільство*. 2018. № 6, ч. 2. С. 182-186. URL: https://dSPACE.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/17295/1/Smetanina%2c%20Petrivna_182-186.pdf (дата звернення 25.11.2022).
3. Кулібаба А. Поняття добросесності як ключовий критерій у процесі добору на посаду суддів. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 2. С. 212-217. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/2/39.pdf> (дата звернення 25.11.2022).
4. Савчин М. Moral integrity (моральна цілісність, добросесність) суддів як складова правової держави. *Слово Національної школи суддів України*. 2019. № 2 (27). С. 6-22. URL: https://dSPACE.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/29268/1/Savchyn_moral%20integrity_slovo_02_2019-1-22.pdf (дата звернення 25.11.2022).
5. Жуков С. В. Феномен добросесності: до питання методології дослідження. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. № 5, т. 1. С. 23-26. URL: http://www.nvppp.in.ua/vip/2018/5/tom_1/7.pdf (дата звернення 25.11.2022).
6. Soeharno J. The integrity of the judge: a philosophical inquiry. *Ashgate*. 165 p. URL: <https://cutt.ly/01xt8oT> (дата звернення 25.11.2022).
7. Sossin L. How can greater judicial integrity be achieved? *Estructura judicial en América*. P. 76-86. URL: https://sistemasjudiciales.org/wp-content/uploads/2018/05/temacentral_lornesossin.pdf (дата звернення 25.11.2022).
8. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і гол.ред. Бусел В. Т. Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
9. United Nations Convention Against Corruption. URL: https://www.unodc.org/documents/brussels/UN_Convention_Against_Corruption.pdf (дата звернення 26.11.2022).
10. The Bangalore Principles of Judicial Conduct. *ECOSOC 2006/23*. URL: <https://www.unodc.org/documents/ji/training/bangaloreprinciples.pdf> (дата звернення 26.11.2022).
11. H. Campbell Black. Black's Law Dictionary: Revised Fourth Edition by the Publisher's Editorial Staff. *West Publishing CO*. 1968. 1882 p. URL: <https://www.latestlaws.com/wp-content/uploads/2015/04/Blacks-Law-Dictionary.pdf> (дата звернення 26.11.2022).
12. Resolution on Judicial Ethics: adopted by the Plenary Court on 1 June 2021. *The European Court of Human Rights*. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Resolution_Judicial_Ethics_ENG.pdf (дата звернення 26.11.2022).
13. Code of conduct for Members and former Members of the Court of Justice of the European Union (2021/C 397/01). *Official Journal of the European Union*: Vol. 64. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2021:397:FULL&from=EN> (дата звернення 26.11.2022).
14. Code of Conduct for United States Judges. *Guide to Judiciary Policy*. Vol. 2A, Ch. 2. URL: https://www.uscourts.gov/sites/default/files/vol02a-ch02_0.pdf (дата звернення 26.11.2022).
15. Ethical Principles for Judges. *Canadian Judicial Council*. URL: https://cjc-ccm.ca/cmslib/general/news_pub_judicialconduct_Principles_en.pdf (дата звернення 26.11.2022).
16. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31.10.2003. *Відомості Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text (дата звернення 27.11.2022).
17. Бангалорські принципи поведінки суддів від 19.05.2006: Схвалено Резолюцією Економічної та Соціальної Ради ООН 27.07.2006 № 2006/23. *Відомості Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_j67#Text (дата звернення 27.11.2022).
18. Пекінські тези щодо принципів незалежності суддів юридичної асоціації країн азійського та тихоокеанського регіону (LAWASIA) від 01.01.1995. *Відомості Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_j78#Text (дата звернення 27.11.2022).
19. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення 27.11.2022).
20. Лапкін А. В. Судове право України : навч. посіб. у схемах. Вид. 2-ге, змін. та допов. Харків : Право, 2017. 150 с.
21. Про внесення змін до Закону України "Про судоустрій і статус суддів" та деяких законів України щодо відновлення роботи Вищої кваліфікаційної комісії суддів України: Закон України від 13.07.2021 № 1629-IX. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-20#Text> (дата звернення 27.11.2022).
22. Методології оцінювання відповідності кандидата на зайняття посади члена Вищої ради правосуддя та членів Вищої ради правосуддя критерію професійної етики та добросесності : Рішення Етичної Ради від 09.12.2021 № 5. URL: https://ec.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/ec/methodology_EC.pdf (дата звернення 27.11.2022).
23. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21.12.2016 № 1798-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19#Text> (дата звернення 27.11.2022).
24. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 13.05.2020 у справі № 9901/212/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89819828> (дата звернення 27.11.2022).
25. Рішення Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 01.02.2018 у справі № 800/328/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72029066> (дата звернення 27.11.2022).
26. Рішення Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 13.03.2019 у справі № 800/362/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80549048> (дата звернення 27.11.2022).